

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ — «МОЙСЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ДУХА Й КУЛЬТУРИ»: ОГЛЯД ВИСТАВКИ

Зоряна Бродик

*молодший науковий співробітник науково-інформаційного відділу
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

Розглянуто особливості експозиції книжково-ілюстративної виставки, присвяченої ювілею Андрея Шептицького, зорганізованої у головному корпусі ЛННБ України ім. В. Стефаника. Проаналізовано та охарактеризовано репрезентовані документи, зокрема: наукові й науково-популярні дослідження життя та діяльності Митрополита, видання його праць, а також рукописні джерела та світлини.

Ключові слова: *Андрей Шептицький, Митрополит, Греко-католицька Церква, книжково-ілюстративна виставка.*

This article considers peculiarities of display of the book-illustrative exhibit dedicated to Andrey Sheptytsky anniversary organized in the main building Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv. It represents and analyses the documents, including: scholarly and popular works on Metropolitan's biography and activities, publications of his works, as well as written and handwritten manuscript and photographs.

Keywords: *Andrey Sheptytsky, Metropolitan, the Greek Catholic Church, book-illustrative exhibit.*

Рассмотрены особенности экспозиции книжно-иллюстративной выставки, посвященной юбилею Андрея Шептицкого, организованной в главном корпусе ЛННБ Украины им. В. Стефаника. Проведен анализ и дана характеристика представленных документов, в частности: научные и научно-популярные исследования жизни и деятельности Митрополита, его работы, а также рукописные материалы и фотографии.

Ключевые слова: *Андрей Шептицкий, Митрополит, Греко-католическая Церковь, книжно-иллюстративная выставка.*

У листопаді 2015 р. у виставковій залі Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника експонувалась книжково-ілюстративна виставка, присвячена 150-річчю від дня народження Митрополита Андрея Шептицького — Єпископа Української греко-католицької Церкви, Митрополита Галицького та

Архiepіскопа Львівського, предстоятеля Української греко-католицької Церкви, українського громадського, релігійного і політичного діяча, мецената. Ім'я Андрея Шептицького стало символом української Церкви, духовності нації, символом національного та духовного єднання народу. Починаючи від другої половини 1990-х рр., в Україні почали видавати документальні збірники, де вперше було опубліковано документи з різних архівосховищ, зокрема, з фондів Центрального державного історичного архіву України у Львові. У цих виданнях було детально висвітлено релігійну та громадсько-політичну діяльність Митрополита Андрея впродовж 1899-1944 рр.

Експозиція складається з чотирьох розділів: видання праць Митрополита, розвідки про його життя та діяльність, рукописні джерела і фотографії, видання з книгозбірні «Студіону».

Для дослідження багатогранної особистості Андрея Шептицького великого значення набуло перевидання в Україні збірок богословських та морально-етичних творів, пастирських послань Митрополита. На виставці експонувався чотиритомник «Пастирські послання» (Львів, 2007-2013), над формуванням якого понад 20 років працювали владика УГКЦ Михайло Гринчишин і науковий працівник Центрального державного історичного архіву України у Львові Оксана Гайова. Це ґрунтовне дослідження, в якому опубліковано 212 послань Андрея Шептицького, його 81 історично-богословська праця і 30 спільних послань з єпископатом. У трьох томах опубліковані усі послання Андрея Шептицького як предстоятеля УГКЦ. До четвертого тому ввійшли спільні пастирські послання Митрополита Андрея Шептицького та єпископату за 1905–1944 рр. Зокрема, у збірнику надруковано документи Владики, якими він реагував на актуальні теми: послання з приводу початку Першої світової війни, послання 1933 року з приводу Голодомору у Великій Україні, де Митрополит закликає вірних допомогти потребуючим, а також звертається до світової громадськості вплинути на більшовицьку владу, щоб припинити цю трагедію.

Експозиція містить також видання «Твори (морально-пастирські)» (Львів, 1994), «Твори (аскетично-моральні)» (Львів, 1994), «Типікон» (уложили слуги божі митрополит Андрей і архимандрит Климент Шептицькі — студити; Рим, 1964), «Духовні вправи для священників» (упоряд.: О. Гайова, М. Перун ; Львів, 2011).

У представленому виданні «Митрополит Андрей Шептицький. 365 днів з Великим Митрополитом: роздуми на щодень: вибране» (упоряд.: О. Гайова, В. Кіт ; Жовква, 2014) зібрано висловлювання Митрополита щодо важливих подій у житті церкви та держави. Цитати дібрано відповідно до церковних днів року, загальнодержавних свят. «Шановним читачам, котрі будуть користати з нього [календаря. — З. Б.], бажаємо, щоби кожен днину їхнього життя, крім щоденних молитов, щоденного читання Святого письма, також надихали дуже актуальні духовні поучення Слуги Божого Митрополита Андрея», — зазначив у вступному слові до книги кардинал Любомир Гузар [3, с. 7]. Було представлено також збірку богословських роздумів Митрополита на церковно-суспільну тематику: «150 думок Митрополита Андрея Шептицького» (упоряд. Т. Ференц ; Львів, 2015), видання «Послання любові» (Брустури, 2015), в якому опубліковано пастирські послання Митрополита до духовенства і вірних Станіславівської єпархії.

Відвідувачі виставки мали змогу ознайомитися з першим виданням «Пастирських послань» Митрополита Андрея (1935), до якого увійшли пастирські послання за 1899-1901 рр.

Експонується видання окремих листів-послань А. Шептицького, опублікованих до 1939 р., які відображали турботу Митрополита про духовні та фізичні потреби народу, зокрема, найперший з них — Пастирський лист до вірних Станіславівської єпархії (Коломия, 1899), а також послання до священників, світської інтелігенції, до гуцулів, бойків, українців у Канаді, до молоді, емігрантів, про соціальні питання, про потребу Віри в Богу поміч для народу, про шкідливість комунізму тощо.

Відвідувачам експозиції також було запропоновано переглянути низку видань, що стосуються діяльності духовного пастиря українського народу, зокрема, тритомне видання «Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944» (упоряд.: А. Кравчук, О. Гайова ; Львів, 1995-1999), здійснене Постуляцією Митрополита Андрея Шептицького спільно з Центральним державним історичним архівом України у Львові, до якого увійшли збірники «Церква і церковна єдність», «Церква і суспільне питання», «Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Кн. 1 : Документи і матеріали 1899-1917». Було

представлено також видання В. Ленцика «Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий» (Львів, 2004) та факсимільне видання історико-документальної книги «Царський в'язень. 1914-1917» (Львів, 2010), в якій описано період ув'язнення Митрополита.

Без сумніву, постать Митрополита завжди перебувала під пильним наглядом радянських спецслужб, тому експозицію доповнило видання «Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939-1944 рр.)» (Київ, 2005), у якому вперше опубліковано документи спецслужб СРСР, що стосуються життя і діяльності глави Української греко-католицької Церкви. Також експонується каталог «Колекція рукописів та архів митрополита Андрея Шептицького : каталог фонду XVIII Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (уклад. Є Чернухін ; Київ, 2011), у якому зібрано понад 600 документів, вилучених НКВС у 1946 р. після ліквідації УГКЦ.

Серед видань, представлених на виставці, привертають увагу видані за кордоном до початку 1990-х рр. наукові та науково-популярні статті, спогади та ґрунтовні розвідки про Андрея Шептицького. Одна з найбільш вагомих публікацій закордонних дослідників — єдина повна біографія Митрополита, написана о. Кирилом Королевським «Le Métropolitain André Szeptycky, 1865-1944» (Rome, 1964 ; український переклад — Львів, 2015). Пропонована книга належить до цінних пам'яток з історії українського християнства в ХХ ст., вона є путівником з історії життя та діяльності Андрея Шептицького й енциклопедією знань про нього. «Повний життєпис Митрополита ще важко створити, і так, певно, буде постійно, тому що його діяльність — багатогранна й витончена. А поки що я вношу свою лепту до прослави цього великого Слуги Божого» [1, с. 24], — зазначив о. Кирило Королевський, греко-католицький священник і богослов, француз за походженням, довголітній однодумець і послідовник справи Митрополита Андрея Шептицького.

На виставці також експонуються: розвідка американсько-канадського історика Пола Роберта Маґочі «Morality and reality : the life and times of Andrei Sheptyts'kyi» (Edmonton, 1989), праця канадського дослідника історії Церкви та християнської етики Андрія Кравчука «Christian social ethics in Ukraine : the legacy of

Andrei Sheptytsky» (Edmonton ; Ottawa ; Toronto, 1997), книга польського історика і політолога Едварда Пруса «Patriarcha galicyjski: Rzecz o arcybiskupie Andrzej Szeptyckim metropolicie grekokatolickim, (1865–1944)» (Wrocław, 1999), наукове дослідження діяча УГКЦ Августина Баб'яка «Le Métropolitain André Sheptytskyi et les synodes de 1940 à 1944: couronnement d'une oeuvre pastorale au service de Dieu et du peuple ukrainien» (Lyon ; Lviv, 1999).

Андрей Шептицький, який присвятив своє життя служінню Церкві, завжди дбав і про національно-культурне життя країни та спрямовував свою меценатську діяльність на підтримку української культури, мистецтва та освіти. Ставши Митрополитом, Андрей Шептицький збирав мистецькі твори та книжкові раритети для музейних і бібліотечних колекцій.

Вагомим здобутком культурно-освітньої діяльності Митрополита стало заснування у 1913 р. «Національного музею» у Львові — першого українського музею в Галичині, який заклав основу для розвитку професійного музейництва в Галичині. Експоноване видання «Листи митрополита Андрея Шептицького до Іларіона Свенціцького: з архіву Національного музею у Львові» (упоряд. С. Дяків ; Львів, 2005) містить унікальні архівні музейні документи — збірку листів, що висвітлюють подвижницьку діяльність у національній культурі Андрея Шептицького — засновника і мецената Національного музею та Іларіона Свенціцького — першого і довголітнього директора музею.

Будучи великим знавцем та опікуном малярства, Митрополит морально і фінансово підтримував багатьох українських митців, серед яких — Олекса Новаківський, Модест Сосенко, Осип Курилас, Іван Северин, Святослав Гординський, Павло Ковжун. Андрей Шептицький призначав грошові стипендії, надавав безкоштовні приміщення для майстерень, сприяв навчанню обдарованих художників за кордоном. Саме меценатській роботі Андрея Шептицького присвячене дослідження Любові Волошин «Княжий дарунок великого мецената. Митрополит Андрей Шептицький у житті і творчості Олекси Новаківського» (Львів, 2001). У ньому вперше опубліковано низку репродукцій творів митця, а також відтворено багаторічні взаємини двох непересічних особистостей — знаного художника і Митрополита, досліджено як маловідомі, так і цілком невідомі архівні документи, листи, спогади.

Митрополит Андрей надавав великого значення вихованню молодого покоління українців. На його переконання, молодь належить виховувати «на святих християн і правдивих громадян, у щирій любові до Церкви та Батьківщини» [2, с. 990]. На виставці представлено збірник «Митрополит Андрей Шептицький та Пласт»; (упоряд.: О. Гайова ... [та ін.] ; Львів, 2012). Зазначене видання присвячено співпраці Церкви та Пласту як важливої складової духовного та патріотичного виховання молоді та особливій ролі у цій роботі Митрополита Андрея. Основну частину архівних документів і матеріалів, що увійшли до збірника, було віднайдено у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові, а решту зібрано в інших архівах і приватних колекціях України та діаспори.

Митрополит брав активну участь у заснуванні шкіл, бурс, інститутів, особливо опікувався дітьми-сиротами, надавав матеріальну підтримку, відкриваючи сиротинці. Відвідувачам було запропоновано переглянути видання «Листи дітей-сиріт до Митрополита Андрея Шептицького» (Львів, 2011), в якому опубліковано послання Його Ексцеленції «До дітей». Експонується видання «Шептицький від А до Я» (Львів, 2015). Ця дитяча книга, видана у вигляді абетки-енциклопедії, містить стислу інформацію про головні віхи життя і діяльності Митрополита.

Серед публікацій мемуарного характеру представлено спогади Софії Шептицької: «Молодість і покликання о. Романа Шептицького» (Львів, 2009), які є одним із найважливіших документальних джерел до біографії Митрополита, витоків формування релігійного та національного світогляду молодого Шептицького. У книзі розглянуто причини, що спонукали молодого освіченого графа Романа до обрання монашого життя, а згодом привели його до Митрополичого престолу, якому він присвятив 44 роки жертвовної праці. Експонується також книжка Олени Данути Манькут «Софія з Фредрів Шептицька» (Львів, 2015), в якій змальовано духовний портрет матері двох видатних подвижників Христової Церкви — Митрополита Андрея і блаженного священномученика Климентія.

Експозицію доповнюють унікальні фотодокументи. Зокрема, о. Й. Савицький зібрав і упорядкував альбом з нагоди 30-літнього ювілею митрополичої праці Андрея Шептицького (Стрий, 1930).

Альбом містить 285 оригінальних світлин греко-католицьких церков, кожна з яких на звороті засвідчена особистим підписом чинного пароха та єпархіальною печаткою. Деякі написи на світлинах містять назву церков і коротку історію їх створення. Увагу привертає фотоальбом «Блажен той муж...». Життєвий шлях митрополита Андрея Шептицького» (Львів, 2015), в якому опубліковані рідкісні фото, зроблені впродовж усього життєвого шляху Митрополита. З-поміж іншого, у виданні опублікована унікальна колекція документів, спогадів, листів і послань Митрополита, а також повний перелік усіх галичан, які в 1906 р. разом із Андреем Шептицьким здійснили паломництво на Святу Землю до Єрусалима.

Поряд з книжковими виданнями на виставці експонуються матеріали з фонду Відділу рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаніка — скановані копії оригінальних документів, рукописних джерел, фотографій, які ілюструють життєвий шлях та віддану працю провідника УГКЦ, філантропа та мецената Андрея Шептицького. Серед документів представлені: Грамота Митрополічої капітули за підписом Митрополита Андрея Шептицького монахам Студитського Уставу у Сквилові з Архирейським Благословенням в день пам'яті Преподобного Отця Теодора Студита (1906); грамота Андрею Шептицькому про присвоєння імені «Мецената Української науки й культури (художник Е. Козак); грамота Митрополиту Андрею Шептицькому з нагоди 950-річчя Хрещення України і «приречення вірності українській Христовій церкві» від громади Левандівки (1938) (художник В. Конаш) та ін. Серед експонованих документів також представлено інвентарний опис книг бібліотеки Митрополита Андрея Шептицького (1900-ті рр.); вирізки і виписки з періодичних видань про діяльність Митрополита впродовж 1888-1902 рр.; книга протоколів конференцій єпископів Львівського, Перемиського, Станіславівського (1902–1939 рр.) за участю Митрополита тощо.

Епістолярна спадщина Андрея Шептицького була представлена листами Митрополита до О. Барвінського (1905), до греко-католицького Митрополічого Ординаріату з особистим підписом Його Ексцеленції (1924); поштівками до О. Маковея з подякою за надіслану книжку (1890) та до Й. Застирця (1917); телеграмами Митрополита до мітрата В. Фацієвича (1904) тощо. Експонуються

також документальні матеріали про останні дні життя, смерть і похорон Митрополита: лист від Митрополичого Ординаріату до греко-католицьких парохіяльних урядів та Ігуменатів монастирів з проханням до вірних долучитися до молитов у зв'язку з недугою Митрополита (28 жовтня 1944 р.); книга висловів співчуття з приводу смерті Андрея Шептицького, а також численні листи-співчуття, оголошення парохіяльної канцелярії, реєстри учасників похорону від духовенства, списки присутніх під час похоронних богослужінь, порядок жалобної процесії тощо. Ілюструють експозицію прижиттєві та посмертні фотографії Митрополита, а також групові світлини в оточенні священників, богословів, паломників, прихожан, дітей, викладачів, учнів та випускників гімназії сс. Василіянок та ін.

Наступний розділ ювілейної експозиції репрезентують книги (44 документи) з книгозбірні «Студіону», яка, за задумом Митрополита, була організована як наукова установа, що мала на меті поширення знань, розвиток освіти і культури. Саме своєю приватною колекцією Андрей Шептицький започаткував книгозбірню «Студіону». Експоновано книги з бібліотеки о. Аврелія Пальмієрі (1870-1926) — римо-католицького священника, італійського ченця, дослідника православної богословської літератури, які Андрей Шептицький першими придбав для «Студіону».

Експонувались також книги із збірки церковного і громадського діяча, першого кардинала-українця Митрополита Галицького Михайла Левицького (1774-1858), яка формувалась і була розміщена у відновленому ним Унівському монастирі та містила значну кількість рукописів і стародруків. Виставку збагатили також видання з бібліотеки катехита Тернопільської гімназії, громадського діяча о. Василя Копитчака (1838-1905) та видання з книжкової колекції громадсько-політичного діяча і публіциста Миколи Залізняка (1888-1950), яку владика Андрей придбав для книгозбірні «Студіону» у 1926 р. Представлено також книги з бібліотеки знаного німецького філолога, засновника сучасної візантиністики Карла Крумбахера (1856-1909). Книги із збірки видатного німецького історика, візантиніста, бібліотекаря Карла де Боора (1848-1923) збагатили книгозбірню «Студіону» виданнями німецькою, латинською, грецькою та іншими мовами. Крім цього,

було представлено видання з бібліотеки російського військового діяча Володимира фон Дена (1823-1888), книги з колекції богослова о. Йосифа Андріішина (1939-2003).

Відвідувачі також мали змогу оглянути партитури опер «Різдвяна ніч» та «Гарас Бульба» з архіву Миколи Лисенка.

На експозиції представлено також книги мистецького характеру, що стосуються збірок «Студіону», зокрема, альбом «Українське сакральне мистецтво з колекції «Студіон» (Львів, 2008) та два каталоги «Українське сакральне мистецтво з колекції «Студіон»: Врятовані від загибелі і забуття» (Львів, 2005, 2010), автором-упорядником яких є доктор о. Севастіян Дмитрух — директор Музею сакрального мистецтва Львівської архієпархії УГКЦ, який ще з 80-х рр. ХХ ст. разом з подвижниками відновлював колекцію «Студіону», рятував і повертав безцінні пам'ятки до життя. Альбоми демонструють збережені та відновлені унікальні зразки українського та світового сакрального мистецтва.

Ювілейна виставка, зорганізована у головному корпусі Бібліотеки, репрезентувала понад 100 наукових і науково-популярних досліджень життя та діяльності Андрея Шептицького та видань його праць, а також 80 сканованих рукописних джерел і світлин.

1. *Королевський К.* Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944) / *Кирило Королевський* ; із фр. пер. *Ярема Кравець*. — Вид. 2-ге, виправл. — Львів : Свічадо, 2015. — 489 с. : фотоіл.
2. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944 / [упоряд.: *А. Кравчук, О. Гайова* ; редкол.: *А. Кравчук* ... [та ін.] ; Постуляція Митрополита Андрея Шептицького, Центральний державний історичний архів України, Львів. — Львів : Свічадо, 1999. — Т. 2 : Церква і суспільне питання, кн. 2 : Листування. — С. 571-1096.
3. *Шептицький А.* 365 днів з Великим Митрополитом: роздуми на щодень : вибране / *Митрополит Андрей Шептицький* ; [упоряд.: *Оксана Гайова, Володимир Кім*] ; Місія «Постуляційний центр беатифікації й канонізації святих УГКЦ», Центральний державний історичний архів України, м. Львів. — Жовква : Місіонер, 2014. — 565, [1] с. : фотопортр.